

ELS FRAGMENTS DE SACRAMENTARI VIC, MUSEU EPISCOPAL, FRAG I/8

per MIQUEL S. GROS

Els fragments d'antics sacramentaris que s'han conservat perquè foren reutilitzats en les cobertes de volums d'arxiu sempre poden portar sorpreses als investigadors, com és el cas dels que ací publicuem. Aquests fragments són importants per la seva datació —segurament del segon quart del segle x—, per la relació evident que tenen amb el gran Sacramentari del bisbe Oliba de Vic escrit l'any 1038 per a ser emprat en la cerimònia de consagració de la catedral romànica —de fet ens n'ofereixen un exemplar del mateix model i tradició litúrgica anterior d'un segle—, i perquè, a més, en els ritus del matrimoni han conservat tres peces de benedicció de les arres que semblen ser-li pròpies.

Descripció del manuscrit

D'aquest sacramentari només ens n'han pervingut tres bifolis en força mal estat de conservació i un d'ells amb un foli gairebé retallat del tot. El pergami no és gaire ben treballat i els folis fan 35×24 cm. El ratllat és fet a punta seca sobre la cara del pèl, i els folis encara conserven en els marges els petits talls que serviren per a traçar-lo. Els bifolis presenten, tots tres, aquest doblat: $>|<$. El primer era el bifoli més interior d'un quadern que devia ser dels primers del volum perquè porta part de la sinaxi del Divendres Sant. El segon era el tercer bifoli d'un altre quadern, comptant des de dintre, mentre que el tercer torna a ser el bifoli més interior d'un altre quadern. Aquests dos quaderns últims, com que porten misses votives i els ritus matrimonials, devien pertànyer al final del sacramentari.

La lletra, de format mitjà —0,4 cm d'alt—, és la minúscula carolina librària del segon quart del segle x en l'escriptori catedralici de Vic. Com a característica principal té la d'haver conservat una gran quantitat de G uncials que alternen amb les ja plenament carolines. El text és distri-

In me dñi ego Leuegil dus & uxor mea (u)
na sua dñi ingenio sed p p̄ria et ex p̄ontane
suos sup p̄os in ipsa uilla & interminio ur
duos cum p̄os de terra qui tenent usq; ad ipsos
exco paratione & ad me uui salega p̄m̄ decim
et regressio suo ecdemeridie intra eldeberst
fachilone affrontant cū ipsa terra a par te c
in ipsa strata publica & p̄nit uenit usq; a
affrontat de par te orientis in ipsa uia et de
ad ipso p̄ndi ditio interminio deuico affron
el derico ut de ad uora seu de trasegontia u
ad ipso de et sc̄o petro ap̄lo ut in manus Georg
ab om̄e integritate Sic donamus p̄ dñm et
ad ipso p̄t hoc donam̄ ad domū sc̄i petri
et ad ipso p̄t uti uo c̄inde faciam̄ sicut de alio
uel in manus domno Georgio ep̄o ut canoni
ullos homo sub p̄sita p̄sona qui contra hanc
p̄p̄re dñi et in antea ista donatio f
Siḡ dñi Leuegil dus Siḡ dñi uui
p̄tor p̄br 22557 Animus

ore sincerito indignus sacer

Hostias ab dñe laudis offerimus suppliciter deprecamur
ut eas de mprobanis inuenientes
placatus accipias. et ad salutem nostram peruenire
et ne des. Quamuis enim illius sublimis sancti
substantie. sic habitatio semper in celis et
fidelium summus effectus. per te reueren
tates. per hec pie deuotionis officia a quo
pignus in terris. adstantium in conspectu u
reple dñe benedictione
Recede tu suppliciter imploramus officio. scilicet
nobis deesse sentiamus auxilio. per
Plebem tuam quod dñe perpetua pietate custodiat
semper et necessarius adiutor subsidus. spiritus
in mediis placitorum. pia semper ueneratione
Adesto plebi tue misericors deus. Et ut gratie
tue beneficia potiora percipiat. beatorum
suppliciter deprecationibus subleuari. per
Magnificet te dñe. sanctorum tuorum precibus et uocem
euanctarum beata sollemnitas. per quam

buït en una sola columna de vint-i-cinc línies que ocupen 25×16 cm. Les rúbriques són de color vermell i en les lletres majúscules, força senzilles, alternen els colors negre i vermell, aquest últim gairebé sempre oxidat. En els marges esquerre i inferior del f. 4^v, posteriorment, copiarren una *Missa pro familiaribus* —són les peces n. 36-38 de la present edició— en lletra minúscula carolina molt descuidada, que és la pròpia de molts dels documents escrits a mitjan segle x en les parròquies rurals de la zona de Vic.

Els fragments procedeixen de l'arxiu parroquial de Sant Genís de Taradell, on servien de tapes d'enquadrernació de manuals notariais. Al marge superior del f. 3 hi ha les xifres 1325-1328 que ens indiquen segurament els anys en què el sacramentari, fora d'ús, va ser reutilitzat en la notaria de l'esmentada parròquia. A partir del 1300, en introduir-se sistemàticament els missals plenaris en el culte de les parròquies, els antics sacramentaris, gastats i malmesos per més de tres o quatre segles d'ús quotidià, devien ser llibres que no podien servir per a res més. La casualitat que els únics tres bifolis conservats del manuscrit procedixin de l'arxiu de la mateixa parròquia avala la possibilitat que fos un manuscrit que havia veritablement estat en ús a l'església parroquial de Taradell, per on segurament fou escrit.

És evident que aquest sacramentari és un producte de l'incipient escriptori de la catedral de Vic, que en les primeres dècades del segle x iniciava la seva activitat per tal de fornir de manuscrits litúrgics les noves esglésies, que llavors s'obrien al culte a mesura que el bisbat s'organitzava. La datació proposada —el segon quart del segle x— va garantida per un document de l'any 933, conservat a l'Arxiu Capitular de Vic i signat pel sacerdot Ató, del qual donem reproducció fotogràfica junt amb el facsímil del fol. 3^v del sacramentari, ambdós en el seu format original.¹

D'Ató, l'Arxiu Capitular en conserva tres documents originals. El primer és de l'any 918 i conté una donació de diferents peces de terra situades prop de Vic, a les vil·les Fontcuberta i Boada, feta a la catedral de Sant Pere i al bisbe Jordi. Ató, en aquest moment encara només era sots-diaça.² El segon document és el de l'any 933 anteriorment citat i conté una altra donació a la catedral osonenca i al bisbe Jordi, en concret, una casa situada a la mateixa vil·la de Vic i terres al terme i al Prat Narbonès de Vic. El tercer i últim és de dos anys després, el 935, i novament conté una donació de dues cases de la vil·la de Vic i terres situades a Calldetenes, prop de Vic, a la catedral i al bisbe Jordi.³ Ató en aquests dos últims documents s'anomena *acsi merito indignus sacer*. Deu ser també l'*Atto sacer* que figura en la llista dels canonges de Vic, inclosa en el decret de restauració de la canònica de Sant Pere, signat pel bis-

1. Cf. E. JUNYENT, *Diplomatari de la Catedral de Vic. Segles IX-X*, Vic 1980s, doc. 163.

2. Cf. JUNYENT, *Diplomatari*, doc. 80.

3. Cf. JUNYENT, *Diplomatari*, doc. 171.

be Guadamir l'any 957.⁴ Aquest, novament amb el conegut *acsi merito indignus sacer*, signà l'acta de dotació de l'església monàstica de Santa Cecília de Montserrat feta el mateix any per l'esmentat bisbe Guadamir,⁵ i les dotaties de les esglésies de Sant Hilari de Vidrà, de Sant Bartomeu de Llaés i de Sant Julià de Vallfogona, fetes l'any 961 pel bisbe Ató, el successor de Guadamir en la seu osonenca.⁶ Ató és, doncs, un clergue que havia fet la seva carrera eclesiàstica en la mateixa catedral de Vic, on actuava d'escriptor i on segurament copià manuscrits com cent anys després farà el cèlebre Ermemir Quintilià. Si el manuscrit no és obra del mateix Ató, sí que pertany a la seva època.

El text

En la transcripció dels fragments de sacramentari, dels textos ja coneguts per altres fonts només en donem els inicis, mentre que els pocs textos propis que té i les esmentades benediccions de les arres hi figuren transcrits íntegrament. Tot el que ha calgut afegir-hi per tal de fer la transcripció intel·ligible és posat entre claudàtors, i en esmentar les fonts de les peces primer sempre posem les pròpiament romanes i després els llocs paral·lels de les fonts catalanes, donant preferència al sacramentari de Vic.

Les sigles utilitzades són aquestes:

LOrdE	J. JANINI, <i>Liber Ordinum Episcopali</i> (Cod. Silos, Arch. Monástico 4), Silos, 1991.
LOrdS	J. JANINI, <i>Liber Ordinum Sacerdotali</i> (Cod. Silos, Arch. Monástico 3), Silos, 1981.
PRod	J.-R. BARRIGA, <i>El sacramentari, ritual i pontifical de Roda</i> (Cod. 16 de l'arxiu de la Catedral de Lleida, c.1000), Barcelona, 1975. Citem les pàgines del volum.
SFul	G. RICHTER-A. SCHÖNFELDER, <i>Sacramentarium Fuldense saeculi X</i> , Fulda, 1912. HBS 101.
SGre	J. DESHUSSES, <i>Le Sacramentaire Grégorien</i> , 3 vols., Fribourg, 1971-1982.
SRip	A. OLIVAR, <i>Sacramentarium Rivipullense</i> , Madrid-Barcelona, 1964.
SVic	A. OLIVAR, <i>El sacramentario de Vich</i> , Madrid-Barcelona, 1953.

4. Cf. JUNYENT, *Diplomatari*, doc. 302.

5. Cf. R. ORDEIG, *Les dotaties de les esglésies de Catalunya (Segles IX-XII)*, vol. 1, Vic, 1993, doc. 72.

6. Cf. ORDEIG, *Les dotaties*, doc. 80, 81 i 82, respectivament.

[FERIA VI IN PARASCEVEN

-
- 1 Oremus. *Adnunciat...*] /f. 1/
O[mnipotens sempiterne deus... iudi]ci[o unversa... (SGre 341)
 - 2 O[remus et pro omnibus episcopis... (SGre 342) /f. 1^v/
.....
 - 3 Oremus. *Adnunciat...*
Omnipotens sempiterne deus qui... intellect]um [catechumenis... (SGre 347)
 - 4 Oremus dilectissimi nobis... ut] cunc[tis mundum... (SGre 348) /f. 2/
 - 5 Ore[mus]. *Adnunci[at...]*
Omnipotens sempiterne deus . mestorum consolatio... (SGre 349)
 - 6 Oremus et {et} pro hereticis et scismaticis... (SGre 350)
 - 7 Oremus. *Adnun[ciat...]*
Omnipotens sempiterne deus . qui salvas... (SGre 351)
 - 8 Oremus et pro perfidis iudeis . ut deus... (SGre 352)
 - 9 [Oremus...]
Omnipotens sempiterne deus qui etiam... (SGre 353)
 - 10 Oremus et pro paganis . ut deus omnipotens auferat... (SGre 354)
Oremus. *Adnunciat [...]* /f. 2^v/
 - 11 Omni]potens sempiterne deus . qui non mortem... (SGre 355)

ORACIONES AD CRUCEM ADORANDAM

- 12 [Domin]e Ihesu Christe filius dei vivi qui regnas... (PRod 420)
 - 13 ALIA ORACIO. Adoro te domine Ihesu Christe in crucem ascendentem...
Adoro te [descendentem... (PRod 420)
-

MISSA IN SANCTORUM OMNIUM

-
- 14 SACRA.] /f. 3/ Munera tibi domine nostre devotionis... (SGre 1866, SVic 1129)
 - 15 [POST COM.] Presta nobis domine quesumus intercedentibus... (SGre 1867, SVic 1130)
 - 16 [ALIA.] Fac nos domine quesumus sancte Marie... (SGre 1868, SVic 1131)

ALIA MISSA

- 17 Concede quesumus omnipotens deus ut sancta dei... (SGre 1870, SVic, 1125)
- 18 SACRA. Munera tue misericors deus . maiestati... (SGre 1871, SVic 1126)
- 19 POST COM. Divina libantes misteria quesumus domine... (SGre 1872, SVic 1127)

AD SUFRAGIA ANGELORUM

- 20 Perpetuum nobis domine tue miserationis... (SGre 1856, SVic 870) /f. 3^v/
- 21 SACRA. Hostias tibi domine laudis offerimus... (SGre 1857, SVic 871)
- 22 PREFACT. VD aeternae deus. Quamvis enim illius... (SGre 1858, SVic 872)
- 23 POST COM. Repleti domine benedictione caelaesti... (SGre 1859, SVic 873)
- 24 ALIA. Plebem tuam quesumus domine perpetua... (SGre 1860, SVic 874)
- 25 ALIA. Adesto plebi tue misericors deus . et ut... (SGre 250*, SRip 1258)

MISSA AD SUFFRAGIA EVANGELISTARUM

- 26 Magnificet te domine . sanctorum tuorum... (SGre 3191, SVic 875)
 27 SACRA A<d a>ltaria tua domine veneranda... (SGre 3192, SVic 876)
 28 PREFACTIO. VD. aeternae deus. Qui ecclesiam tuam sempiterna pietate non
 deserens . per evangelistarum... Per Christum. (SGre 3193, SRip 1193)
-

MISSA SANCTI AUGUSTINI PRO SALUTE VIVORUM ET MORTUORUM

- 29 Omnipotens sempiterne deus qui vivorum... presens] /f. 4/ ad[h]uc seculum...
 (SGre 3085, SVic 1037)
 30 SACRA. Deus qui es iustorum gloria et misericordia... (SVic 1038)
 31 POST COM. Purifice<n>t nos quesumus omnipotens deus... (SGre 3087,
 SVic 1039)

ALIA MISSA

- 32 Sanctorum tuorum intercessionibus quesumus... (SGre 3079, SVic 889 i
 1040) /f. 4^v/
 33 SACRA. Propitiare domine supplicationibus... (SGre 3080, SVic 890)
 34 PREFACTIO. VD. aeternae deus. Cuius omnipotentia deprecanda... (SGre
 1722, SVic 891)
 35 POST COM. Purificet nos quesumus domine divini... (SGre 3081, SVic 892)

[MISSA PRO FAMILIARIBUS

- 36 Pretende domine famulis et famula]bus [tuis...] (SGre 1300, SVic 1019)
 37 SACRA. P[ropicia]re domine suppli[cacio]nibus... (SGre 1301 SVic 1020)
 38 A<D> COM. Da famulis et famulabus tuis... (SGre 1303, SVic 1022)

MISSA PRO SACERDOTE

- 39 Deus cui[us arbitrio] omnium seculorum... ad me] famulum... (SGre 1372,
 SVic 954)

[MISSA PRO ABBATE VEL CONGREGATIONE

- 40 Concede quesumus domine famulo tuo abbati nostro... instruat] /f. 5/ sub-
 dito[rum... a te] piissimo p[astore...] (SFul 2865)
 41 [SACRA.] Munera n[ost]ra... susci]pe placat[us...] semper et ubi[que miseri-
 corditer] protege . per. (SFul 2866)
 42 [POST COM.] Famulum tuum . *ille*. abba cum subdito grege quesumus d[o-
 mine...]tis defende [...] propitius . ut artam e[t...]tam monastice religionis
 quam professi sunt u[bi...] operibus et perpetua premie sem[piterna] te
 ope]rante ducantur caelestia . per.

MISSA IN ANIVERSARIO D[E]DICATIONIS AECCLESIAE

- 43 Deus qui nobis per singulos annos huius... (SGre 1262, SVic 1265)
 44 [SACRA.] Annue quesumus domine precibus nostris... (SGre 1263, SVic
 1266)
 45 PREF[ACTIO]. VD aeternae deus. Per annua dedicatione... (SGre 436*, SVic
 1267) /f. 5^v/
 46 POST COM. [Deu]s qui ecclesiam tuam sponsam... (SGre 1264)
 47 ALIA. [Deus qui de vivis et electis] lapidibus... (SGre 1265)

BENEDICTIO AD TRADENDUM ARRAS

- 48 [Domine deus omnipotens qui in similitudinem sanct]i conubii [Isahac cum Rebecca per intermission]e arrarum famulum tuum [Abrahe destinare iussisti ut oblation]e numerum [numerositas cresceret filiorum . quesumus potentiam] tuam . ut arum /f. 6/ obla[tionem arrarum quam hic famulus] tuus .*ille*. di[lecte] sponse sue. .*ille*. off[erre] pro[cu]{r}rat sanc[tific]ator accedas . quatinus tua benedictione protecti a<c> vinculo dilectionis adnexi gaudeat se feliciter cum suis fidelibus perenniter mancipari . per. (SVic 1403, PRd 329, LOrdE 1053, LOrdS 168)
- 49 ALIA. Benedic domine ha[s] arras quas hodie tradet famulus tuus .*ille*. in manu ancille tue .*ille*. quemadmodum benedixisti Abraham cum Sarra . Isahac cum Rebecha . Iacob cum Raquel . dona super eos domine gratiam benedictionis tuae florescant sicut rosa in {in} Iherico plantata . et dominum nostrum Christum Ihesum timeant et adorent . per. (SVic 1405, PRod 330, LOrdS 169)
- 50 ALIA. Benedictionem quam deus pro Isahac effundit super Iacob amplissimam veniat super vos. Benedictio quam Iacob in filiis suis dilectio direxit . dilatetur deo donante in vos. Benedictio quem protulit Moyses . super filios Israel Christo favente comitetur in cordibus vestris. Hac sicut redemptor omnium dominus Ihesus Christus benedictionis plenitudinem suis donavit discipulis . illam habundanter faciat pervenire in animabus et corporibus vestris . per. (SVic 1404, PRod 330)
- 51 <ALIA.> Domine deus omnipotens qui puerum Abrahe destinare iussisti ut oblationem numerum numerositas cresceret filiorum . quesumus omnipotentiam tuam ut oblationem arrarum quam hic famulus tuus .*ille*. et famulam tuam .*illam*. sibimet invicem offerre procurant . quatinus tua benedictione protecti cum [vinculo] dilectionis nixi . gaudeant feliciter atque perhen[niter] manci[pari] . per.]
- 52 ALIA. Domine deus omnipotens prophetarum /f. 6^v/ ad [...] filii tui . [...] red[...]tione [...] pronunc[iare?] dign[a... b]enedicere digneris arras istas . ut per has arrarum conventionem hunc famulum tuum .*illum*. et famulam tuam .*illam* . per ducem angelos ad [diem nuptiarum] cum gaudio perveni[r]e merea<n>tur . per.
- 53 ALIA. Ex[aud]i quesumus omnipotens [deus] qui salvasti famulos tuos Thobiam et S[arram...] custodia . ita famulum tuum et famulam tuam .*illos*. custodi[re... digneris] et dones eis gaudium et pacem . caritatemque perfectam [...] mereant vivere cum gaudio . illuc mereant par[ti]cipa[re] cum deo . per.

[O]R. AD MISSA <PRO> SPONSO ET SPONSE

- 54 Exaudi nos omnipotens et misericors deus ut quod... (SGre 833, SVic 1409)
- 55 SACRA. Suscipe domine quesumus pro sacra conubii lege... (SGre 834, SVic 1415)
- 56 PREFE<CTIO>. VD equum et salutare. Qui federa nuptiarum... (SGre 835, SVic 1416)
- 57 IN FRAC<TIONE>. [H]anc igitur . oblationem famulorum... cum viro suo [copulare digneris... (SGre 836, SVic 1417)

Comentari

El primer bifoli que s'ha conservat del sacramentari només conté textos pertanyents a la sinaxi del Divendres Sant. Com que és el bifoli més interior del quadern, el text és gairebé seguit. Comença amb la col·lecta de la segona de les *Orationes Solemnnes*, on es prega pel papa. Els «Oremus» previs a les col·lectes van seguits de la rúbrica «Adnunciat...» que en cap dels conjunts admonició-col·lecta és completa. La rúbrica procedeix del sacramentari gel·lasià Reg. 316, on en la primera pregària diu «Et adnunciat diaconus: Flectamus genua. Postea dicit: Levate» (SGel 395), mentre que en totes les altres només s'hi diu: «Et adnunciat diaconus: Flectamus genua, ut supra» (SGel 397).⁷ Els fragments de Sacramentari devien seguir el mateix model. Al final ténen dues de les quatre *Orationes ad crucem adorandam* del conjunt de pregàries per a la mateixa finalitat conservades en el Pontifical de Roda d'Isàbena. Són les pregàries segona i tercera. No sabem quines havia pogut tenir el Sacramentari de Vic, perquè la part conservada del sacramentari comença a la vetlla pasqual, mentre que el Sacramentari de Ripoll no en porta cap.

El segon bifoli comença amb dues misses votives a honor de tots els sants, tretes del conjunt de misses votives compostes amb vells textos romans readaptats per Alcuí de York.⁸ La primera comença a la secreta i encara porta al final una oració *Alia* que és l'antiga «Super populum» del conjunt. L'altra és íntegra i ja no porta cap «Super populum». Ambdues es troben iguals al Sacramentari de Vic, però amb l'ordre canviat.

Segueixen dues altres misses del conjunt de misses votives d'Alcuí. La primera és per a impetrar l'ajuda dels àngels, i es troba igual i amb el mateix prefaci a l'esmentat conjunt alcuinià i al Sacramentari de Vic. Al final, però, afegeix una altra *Alia* que manca en la missa d'Alcuí i en el Sacramentari de Vic. En canvi, aquest text es troba en el Sacramentari de Ripoll com a «Post comunio», adaptada per a la vigília de la festa de l'arcàngel sant Miquel. La segona missa, incompleta, serveix per a obtenir l'ajuda dels quatre evangelistes. No pertany pròpiament a les esmentades misses votives d'Alcuí sinó a un dels nombrosos comuns que al llarg del segle IX es feren amb antics textos romans per a completar les deficiències estructurals del Sacramentari Gregorià, en difondre's pel regne franc. La trobem també al Sacramentari de Vic, posada immediatament després de la missa anterior, però amb un altre prefaci.

La manca de dos bifolis ens impedeix saber quines altres misses votives seguien. Després de la interrupció, la sèrie continua amb dues de les misses anomenades de sant Agustí *Pro salute vivorum et mortuorum*. La primera també es troba al Sacramentari de Vic, però amb la secreta

7. Cf. L.-C. MOHLBERG, *Liber Sacramentorum Romanae Ecclesiae Ordinis Anni Circuli* (Sacramentarium Gelasianum), Roma, 1960, p. 64-67.

8. Sobre les misses d'Alcuí vegeu DESHUSSES, *Le Sacramentaire Grégorien*, vol. 2, Fribourg, 1979, p. 25-26.

canviada per la peça «Deus qui es iustorum gloria et misericordia peccatorum». Aquesta sembla pròpia de l'esmentat sacramentari i dels nostres fragments, segons es dedueix del *Corpus Orationum* de Moeller-Clément.⁹ L'altra missa, encara que no sigui ben segur, podia haver format part del grup de misses votives d'Alcuí,¹⁰ i la trobem igual al Sacramentari de Vic, posada immediatament després de la missa anterior, encara que una rúbrica remeti a una missa de difunts col·locada anteriorment. El prefaci procedeix del suplement de prefacis afegit a l'antic Sacramentari Gregorià. La presència d'aquest mateix prefaci en el Sacramentari de Vic i en els nostres fragments és un altre punt de contacte que ratifica la íntima relació que ambdós manuscrits tenen.

Segueix una missa *Pro familiaribus* escrita posteriorment, encara que no gaires anys després, en els marges esquerre i inferior del f. 4^v, afegit del qual ja hem parlat anteriorment. Es tracta de la missa *Pro salute vivorum* del Suplement del Sacramentari Gregorià, sense, però, l'«Hanc igitur oblationem» que la completa. La missa, amb el títol *Pro familiaribus* també es troba al Sacramentari de Vic on encara té l'esmentat «Hanc igitur oblationem». Després hi ha l'inici d'una *Missa pro sacerdote* de la qual només se'n conserva la col·lecta. És una antiga fórmula gelasiana que també es troba al Sacramentari de Vic.

Una interrupció d'almenys uns quatre folis ens impedeix novament conèixer quines altres misses votives seguien, mentre que quan el text continua ja ens trobem al final d'aquesta secció amb una missa per a l'abat i els monjos d'un monestir, i la de l'aniversari de la consagració d'una església. La primera és formada per dos textos que es troben en aquest mateix ordre en el Sacramentari de Fulda, seguits d'una postcomunió que sembla pròpia del nostre sacramentari perquè no l'hem sabut trobar en l'esmentat *Corpus Orationum*.¹¹ En aquest punt els fragments s'aparten totalment del Sacramentari de Vic, que als n. 978-983 també té una *Missa pro abbate vel congregacione* però totalment diferent, on en la col·lecta es prega pel «pontificem nostrum et super cunctas congregationes illi commissas», amb una clara al·lusió al bisbe Oliba i a les comunitats canòniques de Vic i monàstiques de Ripoll i de Cuixà. La missa per l'aniversari de la consagració d'una església pertany al suplement del Sacramentari Gregorià, afegint-hi només el mateix prefaci que trobem al Sacramentari de Vic. Aquest últim no té les dues últimes col·lectes i les ha substituïdes per la postcomunió «Multiplica domine quesumus».

El contingut dels fragments acaba amb els ritus matrimonials, que s'inicien amb sis fórmules de benedicció de les arres. En començar trobem els tres textos ja coneguts pel Sacramentari de Vic i pel Pontifical

9. Cf. E. MOELLER-I. M. CLÉMENT, *Corpus Orationum*, 5 vol., Turnholt, 1992-1994, CCL 160, 160.^{A-D}

10. Cf. nota 8.

11. Cf. nota 9.

de Roda, dos dels quals alhora ens són coneguts, en l'àrea de l'antiga litúrgia hispana, pel *Liber Ordinum* episcopal d'Albelda i pel *Liber Ordinum* presbiteral de Silos. Segueixen altres tres fórmules també per a beneir les arres que semblen totalment pròpies del nostre sacramentari, encara que la n. 51 té el final igual al de la peça n. 48 que és la primera d'aquesta col·lecció de textos. Aquesta col·lecció, a més de ser la més antiga que coneixem, fa pensar també en un arquetipus del qual depenen els altres quatre testimonis. En una altra ocasió ja suggerírem que el ritu de benedicció de les arres fou establert a Arle, al primer quart del segle vi, quan, desapareguda l'antiga administració civil romana, l'arquebisbe Cesari imposà celebrar els ritus matrimonials «in faciem ecclesiae». ¹² I no seria gens estrany que aquest conjunt de pregàries procedís dels ritus creats en aquest moment, els quals s'haurien difós per l'antiga Narbonesa i les esglésies de la península Ibèrica quan Cesari esdevingué vicari papal de les Gàl·lies i d'Hispania. Segueix la missa pels esposos fins l'«Hanc igitur» que és l'última peça conservada. Procedeix, com la del Sacramentari de Vic, de l'antic Sacramentari Gregorià. Com a cosa curiosa, cal també retenir que els fragments de sacramentari que ací publiquem no tenen textos per a la benedicció del tàlem nupcial, com trobem al Sacramentari de Vic, al Pontifical de Roda d'Isàbena i al *Liber Ordinum* episcopal d'Albelda. És difícil de trobar una explicació lògica a aquesta mancança, encara que el *Liber Ordinum* presbiteral de Silos també desconeix aquesta part de l'antic ritu matrimonial utilitzat a les nostres esglésies.

La importància d'aquests fragments de sacramentari no rau solament en què ens hagin conservat una col·lecció de benediccions de les arres que sembla única, sinó també, com ja hem dit al principi, i s'ha pogut comprovar en moltes de les comparances que hem fet d'ells amb el Sacramentari de Vic, en què segurament també han conservat, ni que sigui molt fragmentària, una mostra molt propera —només d'uns cinquanta anys— dels llibres litúrgics introduïts a la catedral de Vic pels clergues narbonesos que entorn de l'any 880 iniciaren la restauració de l'antic bisbat d'Osona.

12. Cf. M.-S. Gros, *Les Wisigoths et les liturgies occidentales, a L'Europe héritière de l'Espagne wisigothique*, Madrid, 1992, p. 130-131.